

BP MARIUSZ LESZCZYŃSKI

OBRAZEK RELIGIJNY W MISJI EWANGELIZACYJNEJ KOŚCIOŁA¹

Papież Jan Paweł II w *Liście do Artystów* z 4 kwietnia 1999 r. napisał, że dzieła sztuki inspirowane przez Pismo Święte pozostają dla „wierzących i niewierzących jakby odblaskiem niezgłębionej tajemnicy, która ogarnia świat i jest w nim obecna (...). Każda autentyczna forma sztuki jest swoistą drogą dostępu do głębszej rzeczywistości człowieka i świata. Tym samym stanowi też bardzo trafne wprowadzenie w perspektywę wiary, w której ludzkie doświadczenie znajduje najpełniejszą interpretację”. Dzieła sztuki sakralnej pozwalają „ukazać w jakiejś mierze nieskończone piękno Boga i skierować ku niemu ludzkie umysły” (n. 5, 6, 11). Taką też wymowę teologiczną mają obrazki religijne – specyficzne dzieła sztuki sakralnej.

1. Dzieje

Początki obrazków religijnych (wł. *immaginetta sacra*, *santino*) sięgają czasów średniowiecza, a ich pierwowzorem mogły być luźne karty z minia-

BP DR HAB. MARIUSZ LESZCZYŃSKI, dr hab. teologii w zakresie historii Kościoła, bp pomocniczy diecezji zamojsko-lubaczowskiej. Kontakt: ul. Zamojskiego 1, 22-400 Zamość.

¹ Przedruk (uzupełniony) z „Zamojskiego Informatora Diecezjalnego”, 2013, nr 3, s. 101-104.

turami z ówczesnych modlitewników. Według legendy, św. Bernardyn ze Sieny miał przekonać pewnego rzemieślnika trudniącego się wyrobem kart do gry, aby zamiast nich produkował kartoniki z wypisanym imieniem Jezusa Chrystusa. W XIII w. produkcją obrazków zajmowały się głównie klasztorry i miejsca pielgrzymkowe. Do ich rozpowszechnienia przyczynił się ruch pielgrzymkowy oraz rozwój drzeworytnictwa pod koniec XIV w. i miedziorytnictwa w XV w., zwłaszcza w Niemczech, Flandrii, Francji i Szwecji. Na obrazkach, zwykle w formie prostokąta, umieszczano podpis, modlitwę, dedykację i datę. Najstarszym udokumentowanym tego przykładem jest obrazek z wyobrażeniem św. Krzysztofa z 1423 r., pochodzący z Bruxheim (Bawaria). W XVII w. popularne były obrazki ze scenami symbolicznymi, religijnymi i dydaktycznymi; najczęściej ilustrowały postaci świętych, patronów i orędowników i bywały kopiami znanych dzieł sztuki malarskiej. Wiele ośrodków produkujących obrazki religijne powstało w Europie w XVIII w. (m.in. w 1737 r. w Niemczech, w 1762 r. w Szwajcarii i w 1796 r. we Francji).

W Polsce w XV i XVII w. większość rozprowadzanych obrazków posiadała teksty w języku włoskim i niemieckim, co stało się tak masowe, że na synodzie krakowskim w 1621 r. zakazano ich sprowadzania do Polski z Niemiec. W XVIII w. trafiały na Śląsk obrazki drukowane w Pradze, w Ołomuńcu i Kralikach. W XIX w. obrazki religijne dla Polski produkowano m.in. w Norymberdze, umieszczając na nich napisy w języku polskim. Także na ziemiach polskich istniały lokalne wytwórnie obrazków, związane głównie z ośrodkami pątnicznymi, np. w Częstochowie, Krakowie, Kalwarii Zebrzydowskiej, Lwowie, Berdyczowie i Poczajowie. Kościół podawał pewne przepisy dotyczące stylistyki, produkcji i kolportażu obrazków. Obecnie w Europie i w Polsce najwięcej obrazków religijnych produkuje wydawnictwa kościelne.

2. Ikonografia

Ikonografia obrazków religijnych jest niezwykle bogata. Ilustrują one sceny o tematyce: 1/ trynitarnej (wizerunki Boga Ojca, postacie i symbole oznaczające Jezusa Chrystusa, sceny z Jego życia, działalności, cuda, mękę i zmartwychwstanie, wyobrażenia Ducha Świętego i Trójcy Świętej), 2/ mariologicznej (wizerunki Matki Boskiej, sceny podkreślające Jej udział w życiu Jezusa, wyrażane często przez bogatą symbolikę itd.), 3/ hagiograficznej (przedstawienia świętych i błogosławionych, męczenników, wyznawców,

dziewic, sceny z ich życia i cudów), 4/ liturgicznej (obejmującej rok kościelny, święta, przedstawienia Mszy św. i sakramentów) i 5/ katechetycznej (przedstawiające tematy z historii biblijnej).

3. Technika i materiał

Najstarsze obrazki religijne malowano ręcznie na pergaminie i papierze oraz wyszywano na tkaninach (płótnie, jedwabiu). Pierwsze grafiki na papierze wykonywano za pomocą matrycy (rysunku wyciętego w drewnianym kločku). W XV w. w Niemczech użyto po raz pierwszy drzeworytu barwnego; wówczas też zaczęto wykorzystywać technikę miedziorytniczą, co przyczyniło się do precyzji rysunku. Dzięki podróżom jezuitów w XV i XVI w. na Daleki Wschód, a zwłaszcza do Chin, zaczęto używać do produkcji obrazków bibułka i jedwabiu oraz wprowadzono orientalne sposoby ich kompozycji i ornamentyki. Do masowej produkcji obrazków przyczyniła się w XVI w. technika akwaforty. W okresie baroku i rokoka obrazki zaczęto tłoczyć na złotych i srebrnych płatkach folii, naklejanym na papier, o różnych kształtach (serca lub winnego grona); zdarzały się też obrazki otwierane z ruchomymi papierowymi figurkami świętych. W XVIII w. pojawiły się obrazki koronkowe w papierze, do produkcji których wykorzystywano matryce grawerowane, umożliwiające ich wytworzenie w dużych nakładach. Często korzystano także z technik mieszanych, np. wklejając kolorowy obrazek drukowany lub ręcznie malowany w środkowe pole koronkowej ramki, które wyklejone było aksamitem lub satyną. Do ciekawych przykładów należą obrazki z naklejonymi zasuszonymi drobnymi kwiatami, pochodzącymi z miejsc świętych oraz fragmentami relikwii, np. drzewa Krzyża Świętego. Od XVI do XVIII w. miały one bogatszą, upiękkszowaną i fantazyjną formę (obrazki religijne zwane *canivet*, z obrzeżami udekorowanymi koronką, bardzo precyzyjnie wyciętą w papierze welinowym). Z kolei w XIX w. zaczęto wykorzystywać do produkcji obrazków technikę stalorytu, co jeszcze bardziej przyczyniło się do zwiększenia ich produkcji. Na przełomie XIX i XX w. do produkcji obrazków używano również szkła i tworzyw sztucznych; zmieniła się też ich kolorystyka; zaczęły dominować barwy ostre, żywe, wzbogacone efektami iluminacyjnymi. Na początku XX w. we Francji tłoczono obrazki na folii żelatynowej i ozdabiano dodatkowo płytkami z masy perłowej.

Na nowe tory weszła produkcja obrazków z chwilą rozwoju fotografii w XX w. Od lat 60. XX w. we Włoszech zaczęto rozpowszechniać obrazki

religijne winylowe z efektami trójwymiarowymi i obrazki laminowane z podklejonym magnezem. Obecnie w handlu dewocjonaliami funkcjonują także obrazki na breloczkach, w zakładkach do książek, na kartach telefonicznych itd. Takie metody produkcji obrazków przyczyniły się niestety do obniżenia ich poziomu artystycznego i zatracenia przez nie, w wielu wypadkach, charakteru dzieł sztuki sakralnej.

* * * *

W Polsce istnieje wielu kolekcjonerów dawnych i współczesnych obrazków religijnych. Niektórzy z nich, a wśród nich autor niniejszego opracowania, mieli okazję zaprezentować swoje zbiory na wystawie pt. „Obrazki święte w Roku Wiary”, którą urządzono, z inicjatywy p. Marii Parzuchowskiej, w bazylice Świętego Krzyża w Warszawie, w dniach od 18 do 21 kwietnia 2013 r. Na wystawie znalazły się obrazki z XVII-XXI w. Na jednym z nich widniały słowa św. Teresy Wielkiej: *Pamiętaj, że masz tylko: jednego Boga, jedną duszę, jedno życie...*, a na innym sentencja św. Augustyna: *Żadna majątność, żadne skarby, żadne dobro tego świata nie ma tego znaczenia, co wiara katolicka. Oto przykłady obrazków, które – obok walorów artystycznych – mają także charakter edukacyjny; nie są tylko „estetycznymi ilustracjami, lecz »prawdziwymi źródłami teologicznymi«; echem obecności Ducha Bożego, Jezusa i Maryi oraz Świętych Pańskich, przekształcającym materię i otwierającym nas na rzeczywistość wieczną»* (Jan Paweł II, *List do Artystów*, n. 11, 16).

Bibliografia:

- W. Hausner, *Modlitwy wyjęte z szuflady*, „Gość Niedzielny”, 15 I 2006, s. 32-33.
Pamiętaj, że... Ogólnopolska wystawa „Obrazki święte w Roku Wiary”. Kolekcje z XVII-XXI, red. R. Berdychowski, M. Parzuchowska, Warszawa 2013.
M. Parzuchowska, *Obrazek sakralny pamiątką szczególną*, Warszawa 2006.
M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. 1: *Znak Krzyża Świętego*, Warszawa 2012.
M. Parzuchowska, *Święte obrazki*, cz. II: *Życie Świętej Rodziny*, Warszawa 2013.
J. Wasilewska, *Obrazek religijny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2012, kol. 232-234.

RELIGIOUS IMAGE IN THE CHURCH'S EVANGELIZING MISSION

Summary

Among many objects belonging to the religious art there are not only great and significant works but also those which can get to almost everyone thanks to their availability. Religious images are included in this category. The history of creating small devotional representations dates back to 13th century, and the oldest documented example of holy pictures comes from 1423. From the very beginning the main topic of religious images was Christian iconography, which was supposed to present truths of faith to the faithful ones and encourage them to be more devout. Throughout the centuries techniques of creating images as well as materials from which they were made changed. Nevertheless, although years have passed, devotional representations in this form are still very popular, but due to automated production of a religious image, its artistic value decreased. Still, they become a collectible as well as fulfill an important evangelization mission.

Słowa kluczowe: obrazek religijny, dewocjonalia, sztuka sakralna

Key words: religious image, devotional, sacred art